

САЦЫЯКУЛЬТУРНАЯ ПРАСТОРА АНГЛІЙСКАГА І БЕЛАРУСКАГА АСАБОВАГА ІМЯ Ў СУПАСТАЎЛЯЛЬНЫМ АСПЕКЦЕ

Анамастычныя даследаванні апошніх гадоў закранаюць даволі шырокае кола праблем. Праблема статуса імя ўласнага асабовага распрацавана ў лінгвістыцы грунтоўна, і яго важнасць для камунікацыі не выклікае сумнення. Аднак, як адзначае Н. І. Фарманоўская, антрапонімы, займаючы заўважнае масца ў лінгвістыцы, мала вывучаныя ў камунікацыі. Актуальнымі для даследавання лінгвіста і культуролога застаюцца праблема асабовага імя ў культуры народа, нацыянальна-ментальныя стэрэратыпы, якія абумоўліваюць выбар формы імя ў той ці іншай сітуацыі [6; с. 218]. Таму нам хацелася б паразважаць аб ролі асабовага імя ў камунікатыўных працэсах сённяшняга дня.

Імя ўласнае асабовае, як і любое ўласнае імя, з'яўляецца спецыфічнай часткай мовы і культуры народа. Гэта ў першую чаргу выяўляецца ў традыцыях ужывання імёнаў у розных мовах. Антрапонім цесна звязаны з аб'ектам, які называецца, чалавекам, членам пэўнага грамадства. У імені і яго афармленні заўсёды так ці іначай змяшчаецца якая-небудзь інфармацыя пра становішча чалавека ў грамадстве, пра адносіны да яго ўсіх членаў грамадства – прадстаўнікоў розных сацыяльных груп і г.д. Асабовае імя як адна з універсальных культурных з'яўляецца важным носьбітам інфармацыі пра пазамоўную рэчаіснасць, у тым ліку традыцыі, гісторыю, асаблівасці культуры народа.

Асабовае імя – з'ява грамадскага жыцця, якая выклікана сацыяльнымі зносінамі, і ў той жа час з'яўляецца часткай гэтых зносін. У розных народаў існуюць розныя традыцыі іменавання людзей. Так, Беларусь і Вялікабрытанія дэманструюць розныя антрапанімічныя мадэлі, асабліва ў афіцыйнай сферы. У Рэспубліцы Беларусь у пашпартах, пасведчаннях асобы ужываецца мадэль: **прозвішча – імя – імя па бацьку** (*Місько Павел Андрэевіч*). Для ўсіх насельнікаў Вялікабрытаніі прынята дзве мадэлі: 1) **імя – прозвішча** (*Charles Brown*); 2) **імя – другое імя** (адно або некалькі) – **прозвішча** (*George Gordon Byron, Charles John Huffam Dickens*) [5, с. 7]. У беларускіх публіцыстычных і палітычных тэкстах прынята ўжываць еўрапейскую мадэль: **імя – прозвішча** (*Андрэй Мезін*). У Вялікабрытаніі ў афіцыйнай сферы (справавая дакументацыя, афіцыйныя лісты) разам з прозвішчам, прозвішчам і імем ужываюць **пасаду, званне, тытул**, (*Mr Harold Brown; Miss Mary White; Mrs Brown; Ms White; Harold Brown, Esq. (Esq. = esquire эскваер); A.B. Smith, M.P. (M.P. = Member of Parliament (член парламента), Sir John Brown*) [8, с. 3]. У справавой дакументацыі Рэспублікі Беларусь і іншых тэкстах афіцыйна-дзелавога стылю разам з прозвішчам і ініцыяламі ужываюць **пасаду, званне** (напрыклад, каб пазначыць, да ўвагі якой асобы прызначаецца дакумент, выкарыстоўваюць наступную форму зварота: *Дэкану фізічнага факультэта Дзядзюлю Івану Уладзіміравічу.*; калі асоба, да якой звяртаюцца, мае вучонае званне, яно павінна ўказвацца перад прозвішчам *акад. Гарэцкаму Р. Г., праф. Мячкоўскай Н. Б.*) [2, с. 8-9]. Асаблівая афіцыйнасць афарбоўкі ў беларускай мове падкрэсліваецца, калі асоб жаночага полу абазначаюць па іх пасадазе назоўнікамі мужчынскага роду [1, с. 61] (*загадчык аддзела лексікалогіі і лексікаграфіі Лемцюгова В. П.*).

У вуснай форме мовы, асабліва ў зваротках, яшчэ большая разнастайнасць. У Беларусі ў афіцыйным кантэксце прынята пры звароце да чалавека ужываць **імя і імя па бацьку** (*Іван Пятровіч*), або еўрапейскую мадэль (тытул, ветлівую форму звароту): **пан/пані або спадар/спадарыня - прозвішча або імя** (*пан/спадар Чыгрын; пані/спадарыня Арсеннева*) [3, с. 34]. У Вялікабрытаніі ў звароце да чалавека у афіцыйнай сітуацыі называюць яго **пасаду, званне, тытул і прозвішча і/ або імя** (*Professor Smith, Doctor Jones, Mr/ Mrs Brown, Captain Green*) [7, с. 10]. Неабходна адзначыць, што вельмі часта пры ўключэнні ў камунікацыю асабовых імёнаў іншай антрапанімічнай сістэмы адбываецца перанос мадэлі, якая прынята ў роднай мове (напрыклад, у беларускай мове ў вуснай камунікацыі не прынята ўжываць і, такім чынам, будзе нязвыклым пачуць у зваротку мадэль тыпу *прафесар Канюшкевіч, рэктар Кухарчык*, якая з'яўляецца шырока распаўсюджанай у краінах Еўропы).

Уласныя асабовыя імёны выкарыстоўваюцца ў вуснай і пісьмовай камунікацыі. У час сусветнай глабалізацыі, калі павышаецца ўзровень валодання замежнымі мовамі, ідзе абмен мастацкай і навуковай літаратурай, расце цікавасць да міжнародных падзей і персаналій, асабовыя імёны актыўна пранікаюць па-за межы той культурна-моўнай прасторы, для якой яны з’яўляюцца звыклымі. У гэтым рэчышчы актуальнымі праблемамі сталі спосабы перадачы іншамоўных назваў і імёнаў з адной мовы на другую, так як для працэсу міжмоўных зносін правільнасць перадачы імя з’яўляецца істотнай.

У беларускай лінгвістыцы гэтае пытанне ў дачыненні да англійскай мовы з’яўляецца нявырашаным да гэтай пары. І хоць праблема паўстала даволі даўно, і былі спробы вызначыць правілы перадачы англійскіх фанем на беларускую мову [4, с.249-253], яшчэ не існуе агульнапрынятага алгарытма, які б не меў супярэчнасцяў і недакладнасцяў і быў бы зразумелым і зручным для карыстання спецыялістамі любой галіны дзейнасці. У гэтай сферы беларуская мова доўгі час знаходзілася пад уплывам нормаў і традыцый рускай мовы, якая звычайна выкарыстоўваецца ў якасці дапаможнай мовы. Такім чынам дзейнічала схема: замежная мова → руская мова → беларуская мова. Пры гэтым зусім не ўлічвалася, што фаналагічныя сістэмы рускай і беларускай моў, нягледзячы на агульныя рысы, маюць шмат адрозненняў. Вынікам гэтага з’яўляецца разнастайнасць і непаслядоўнасць у перадачы англійскіх асабовых імёнаў, якія заўважаны намі ў працэсе аналізу Беларускай энцыклапедыі, перакладной літаратуры, прэсы (*Уільям, Ёільям, Вільям* – англійскае *William; Джонс, Джоўнс, Джоўнз, Джонз* - англійскае *Jones*).

У шэрагу выпадкаў па розных прычынах імя падвяргалася неапраўданай дэфармацыі. Найбольш ужывальныя з такіх няправільных транскрыпцый становяцца традыцыйнымі і змяніць іх, як бы гэта ні было мэтазгодна, амаль што немагчыма. Наўрад ці цяпер прыжыліся б “правільныя напісанні” з улікам правілаў практычнай транскрыпцыі (*Galsworthy* – *Голсуарты (Галсуорсі)*). Але магчыма выправіць няправільную транскрыпцыю ў выпадку, калі яна яшчэ не стала традыцыйнай з-за параўнальна малой ужывальнасці імя.

Для стварэння алгарытма недастаткова супастаўляльнага вывучэння толькі фанетычных сістэм абедзвюх моў. Важным з’яўляецца таксама супастаўляльнае вывучэнне марфалагічных асаблівасцяў асабовых імёнаў, іх варыятыўнасці, якія ў некаторых выпадках пры перадачы на мову перакладу будуць непазбежна страчанымі. Напрыклад, пры перадачы прозвішчаў тыпу *Haggar/Hagger*, якія адрозніваюцца толькі суфіксамі і толькі графічна, мы лічым магчымай перадачу марфалагічных адрозненняў пры дапамозе транслітэрацыі: *Хэгар/Хэгер*. Такім чынам мы прапаноўваем сваю версію **алгарытма перадачы англійскіх фанем на беларускую мову** з улікам усіх асаблівасцей англійскіх уласных імёнаў і магчымасцей беларускай мовы, якія былі намі прааналізаваныя падчас доўгага і пільнага вывучэння.

Галосныя

1. а) [i:], [ɪ] → **i:** *Amilia* → Амілія, *Edith* → Ідыт; б) [i:], [ɪ] (*пасля д, т, дж, ч, р, ш, ж*) → **ы:** *Green* → Грын, *Dickens* → Дыкенс
2. а) [e] → **э:** *Edinburgh* → Эдынбург, *Leslie* → Лэслі; б) [e] (*пасля г, к*) → **е:** *Kenneth* → Кеніт
3. [æ] → **э:** *Patrick* → Пэтрык; *Abigail* → Эбігейл
4. а) [ɑ:], [ʌ] → **a:** *Frances* → Франсіс, *Rudyard* → Рад’ярд; б) [ɑ:] (*калі адпавядае на пісьме ar*) → **ар:** *Barbara* → Бэрбара
5. [u:], [ʊ] → **y:** *Bloom* → Блум, *Brome* → Брум
6. а) [ɜ:] → **эр:** *Jersey* → Джэрсі, *Burns* → Бэрнс; б) [ɜ:] (*пасля г, к*) → **ер:** *Curtis* → Кертыс
7. а) [ə] (*калі адпавядае e*) → **э:** *Amabel* → Эмабэл; б) [ə] (*калі адпавядае er*) → **эр:** *Porter* → Портэр; в) [ə] (*калі адпавядае a, o*) → **a:** *Johnson* → Джонсан; г) [ə] (*калі адпавядае or, ar, air*) → **ар:** *Wilmar* → Уілмар, *Doctor* → Доктар д) [ə] (*калі адпавядае i*) → **i, ы:** *Basil* → Бэзіл, *Cyril* → Сірыл е) [ə] (*калі адпавядае u*) → **y:** *Angus* → Энгус
8. [eɪ] → **эй:** *Avise* → Эйвіс

9. а) [aɪ] → ай: Bright → Брайт, Dinah → Дайна; б) [aɪ] + [ə] (калі адпавядае на пісьме *ir, yr*) → ай: Byron → Байран; в) [aɪ] + [ə] → ая: Brian → Браян
10. а) [aʊ] → аў: Crouch – Краўч; б) [aʊ] + [ə] (калі адпавядае спалучэнням *ower, owar*) → аўэр, аўар: Coward → Каўард
12. [əʊ] → оў: Rose → Роўз, Coat → Коўт
13. [əɪ] → ой: Croydan → Кройдан
14. а) [iə] (калі адпавядае спалучэнню *ie*) → ье: Meriel → Мэрыел; б) [iə] (калі адпавядае спалучэнням *ia, ea, eo, io*) → ья: Gloria → Глорыя; в) [iə] (калі адпавядае спалучэнням *er, ir, ear, eare, eer, eir, ere, ier, ire, ior*) → ір: Beard → Бірд, Speirs → Спірс
15. [ɛə] → э/эр: Cary → Кэры, Clare → Клэр
16. [ʊə] → у/ур: Druyu → Друры, Moore → Мур, Gourley → Гурлі.

Зычныя

1. [b] → б: Bob → Боб
2. [p] → п: Pete → Піт
3. [m] → м: Man → Мэн
4. [n] → н: Nancy → Нэнсі
5. [t] → т: Town → Таўн, Steel → Стыл
6. [d] → д: Down → Даўн, Dingley → Дынглі
7. [k] → к: Kittie – Кіты
8. [g] → г: Gold → Гоўлд
9. [f] → ф: Free → Фры
10. [v] → в: Val → Вэл
11. [θ] → т: South → Саўт
12. [ð] → д: The Falls → Дэ-Фолз, Heather - Хедэр
13. [s] → с: Sam → Сэм
14. [z] → з: Keez → Кіз, Wells → Уэлз
17. а) [h] → х: Hunt → Хант; б) [h] (для мілагучнасці) → г: Herman → Герман
20. [ŋ] → нг: Reading → Рэдынг
21. а) [w] → ў: Walter → Ўолтэр; б) [w] (перад у) → в: Wood → Вуд
22. [l] → л: Hull → Хал
23. [r] → р: Rich → Рыч
24. [j] + [ɑ:] → яр: Yard → Ярд
[j] + [u:], [v] → ю: New → Нью, Hugh → Х'ю

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская мова: энцыклапедыя. – Мн.: Беларуская энцыклапедыя імя П.Броўкі, 1994. – 654с.
2. Каўрус А.А. Дакумент па-беларуску: Справаводства. Бухгалтэрыя. Рыначная эканоміка. – Мн.: Беларусь, 1994. – 160 с.
3. Клышка А. К. Беларуска-польскі размоўнік. – Мн.: Выш. шк., 1992. – 335с.
4. Крукоўскі М.І. Аб перадачы англійскіх прозвішчаў на беларускай мове// Працы інстытута мовазнаўства АН БССР. – Вып. VI. – 1959. – С.249-253.
5. Рыбакин А. И. Словарь английских личных имен. - М.: Русский язык, 1989. - 222с.
6. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: Коммуникация и прагматика. – М.: Изд-во ИКАР, 2007. – 480 с.
7. Формановская Н. И., Шевцова С. В. Речевой этикет. Русско-английские соответствия: Справочник. - М.: Высш. шк., 1990. - 95с.
8. Ashley A. A Handbook of Commercial Correspondence. – Oxford: Univer. Press, 2001. – 295p.